

עח ע"א

[א] גמ' פשיטא כו' - גירסת הרמב"ם איבעיא להו זבין שוה מאה במאתן וקא עייל כו'.

אור אליהו

הלוקח על העליונה, רצה אומר תן לי מעותי או קרקע כנגד מעותי, וצריך ליתנו מעידית שבכסיו" עכ"ל³⁹¹.

[א] גמ' "פשיטא, בעי לזבוני במאה ולא אשכח, וזבין במאתים, וקא עייל ונפיק אזוזי - לא קני. אלא, אי בעי לזבוני במאה ולא אשכח, ואי טרח הוה משכח, ולא טרח וזבין במאתים, וקא עייל ונפיק אזוזי, מאי כמוכר שדהו מפני רעתה דמי או לא - תיקו". כך היא הגירסא שלפנינו וכן הוא גירסת רש"י שם, אבל גירסת הרמב"ם היא "איבעיא להו, זבין שוה מאה במאתן וקא עייל ונפיק אזוזי מאי, כמוכר שדהו מפני רעתה דמי או לא - תיקו". וז"ל הרמב"ם (מכירה ח, ה) "לקח שוה מאה במאתים והמוכר יוצא ונכנס לתבוע שאר הדמים, הרי זה ספק אם הוא כמוכר שדהו מפני רעתה ואינו תובע אלא מפני שמכר ביותר, או אינו כמוכר שדהו מפני רעתה וזה שתובע מפני

מעידית שבה, ומזיבורית שבה. רב אחא בריה דרב איקא אמר אפילו תימא מעידית דנכסיו, סתם מאן דזבין ארעא באלפא זוזי - אוזולי מוזיל ומזבין נכסיו, והוה ליה כניזק, ותנן הניזקין שמין להן בעידית". הנה כדברי רב נחמן בר יצחק שאמר שמגבהו מעידית שבה³⁸⁸ - כן פסק הרמב"ם. וז"ל הרמב"ם (מכירה ח, ב) "ואם חזר המוכר יד הלוקח על העליונה, רצה אומר לו תן לי מעותי או תן לי קרקע כנגד מעותי ונוטל מן היפה שבה". אבל הרא"ש והטור פסקו כרב אחא שאמר שמגבהו מעידית דנכסיו³⁸⁹. וז"ל הרא"ש (כאן סי' ז) "בזמן שהמוכר חוזר בו יד לוקח על העליונה, רצה אומר לו תן לי מעותי או תן לי קרקע כנגד מעותי. מהיכן מגביהו מן העדית, אף על גב דבעל חוב דינו בביונותי הכא גובה כדן מזיק³⁹⁰, דכל דזבין ארעא אוזולי מוזיל ומזבין נכסיו" עכ"ל. וז"ל הטור (חו"מ סי' קצ) "שאם המוכר חוזר בו יד

לשון הרמב"ם וכדעת רב נחמן בר יצחק, אבל הרא"ש וטור ונימוקי יוסף (מו"ע"ב ד"ה גרסינן בגמ') פסקו כרב אחא. ורז"ה (דף מח ע"א) פירש דשניהם (רב נחמן בר יצחק ורב אחא) הלכתא הוא, דאם מחזיר לו המוכר מהקרקע (כשאמר לו הלוקח תן לי קרקע כנגד מעותי) שמין לו מעידית שבה, ואם מחזיר לו מעות (כשאמר לו הלוקח תן לי מעותי ואין לו מעות ליתן לו) שמין לו עידית מנכסיו. וז"ל הרז"ה "יבזמן שהמוכר חוזר בו ושקיל הלוקח מגופיה דזבינא קרקע כנגד מעותיו בשעת המכר - שקיל מעידית שבה, ואי מהדר ליה מעות מגבי ליה מבינונית דנכסיה, ואי זביני יקרא היא וגרם ליה מוכר הפסד ללוקח לאוזולי ולזבוני היכא דמהדר ליה מעות מגבי ליה מעידית דנכסיה כדן מזיק ואי משכח ליה מגופיה דזבינא מדעת לוקח שמין לו כשעת גבייה ומגביה ליה מעידית שבה, ורב נחמן

³⁸⁸. היינו, החלק המשובח באותה שדה שחזר בו המוכר מלמוכרה.

³⁸⁹. היינו, החלק המשובח מכל שדותיו של זה המוכר שחזר בו ממכירת השדה.

³⁹⁰. וכתב שם רבינו בהגהותיו על הרא"ש וז"ל "הכא גובה כו' - אבל הרמב"ם פסק כתירוצו ראשון מעידית וזיבורית שבה" עכ"ל.

³⁹¹. כתב השו"ע (חו"מ קצ, י) וז"ל "חזר בו הלוקח, יד המוכר על העליונה, רצה אומר לו: הילך מעותיך, או קנה מהקרקע כנגד המעות שנתת, ונותן לו מהזיבורית שבה, ואם חזר המוכר, יד הלוקח על העליונה, רצה אומר לו תן לי מעותי, או תן לי קרקע כנגד מעותי, ונוטל מהיפה שבה" עכ"ל. וכתב רבינו (שם סי' קי"ד) וז"ל "ונותן כו' - כרב נחמן בר יצחק שם" עכ"ל. ועוד כתב רבינו (שם בליקוט) וז"ל "ונותן לו כו' - דברי השו"ע הם

עח ע"ב

[א] גמ' (מגבת העיר לאותה העיר) ואין מדקדקים בדבר (אבל כו' עד לפורים) – (תא"מ), הרי"ף ורא"ש ורמב"ם ל"ג כל זה.

אור אליהו

שעדיין לא גמר להקנותו עד שיקח כל הדמים" 392.

[א] גמ' "אלא הא רבי מאיר דמגבת פורים, דתניא מגבת פורים - לפורים, (מגבת העיר - לאותה העיר), ואין מדקדקין בדבר. (אבל לוקחין את העגלים ושוחטין ואוכלים אותן, והמותר יפול לכיס של צדקה. רבי אליעזר אומר מגבת פורים לפורים), ואין העני רשאי ליקח מהן רצועה לסנדלו, אלא אם כן התנה במעמד אנשי העיר, דברי רבי יעקב שאמר משום רבי מאיר, ורבן שמעון בן גמליאל מיקל" 395. וז"ל הרמב"ם שם "ואין מדקדקין במעות פורים אלא כל הפושט ידו ליטול נותנין לו, ואין משנין מעות פורים לצדקה אחרת" 396.

שזה מאה במאתן וקא עייל ונפיק אזויזי מאי כמוכר' כו' - כן כתבו המגיד משנה והכסף משנה עכ"ל (ואף שכאן כתב רבינו את גירסת הגמ' לפי הרמב"ם באופן קצת שונה אין נפקא מינה בזה). 393. הנה מדברי רש"י בד"ה והמותר מבואר דגרס "אבל לוקחין את העגלים ושוחטין ואוכלים אותן, והמותר יפול לכיס של צדקה", אמנם מה שכתוב בהמשך "רבי אליעזר אומר מגבת פורים לפורים", רש"י כאן לא גילה דעתו בזה, אך בתוס' ד"ה רבי אליעזר אומר כו' מבואר שגרסו כן.

394. שהיו תיבות אלו מחוקקות בש"ס של רבינו. 395. כתב המחורש"ל כאן וז"ל "גמ' רבי אליעזר אומר כו' - ברייתא זו לקמן בפרק המקבל (קו ע"ב), והיא בנוסחא אחרת דלא הוזכר בה כלל רבי אליעזר, ובנוסח שלשם הביאו פה הרי"ף והרמב"ם, ובנוסח שלנו אי אפשר ליישב בלתי הגה"ה וטעות סופר וק"ל" עכ"ל. ונראה דכוונת הרש"ל, דקשה היאך פתח "רבי אליעזר אומר" וסיים "דברי רבי יעקב שאמר משום רבי מאיר" (וכנזכר בדברי רבינו לקמן).

396. כתב מרן השו"ע (או"ח תרצד, ב) "אין משנים מעות פורים לצדקה אחרת" עכ"ל. וכתב שם רבינו

בר יצחק דאמר מעידית שבה ורב חייא דאמר מעידית דנכסי' לא פליגי, אלא דרב נחמן מפרש לה אתן לי קרקע כנגד מעותי, דהיא דשקול מגופה דזבינא שקיל מעידית שבה, ור' חייא מפרש לה אתן לי מעותי דאי לית ליה מעות מגבי ליה מעידית דנכסיו והלכתא בתרווייהו" עכ"ל. אבל לפירוש הר"ע (בחידושו כן ד"ה ומהיכן מגבהו כו') דלא קאי דברי הברייתא 'מהיכן מגבהו מן העידית' - אתן לי קרקע כנגד מעותי' כלל, דבזה דינו כלוקח חצי שדה מחבירו שמשמנין ביניהם ונוטל את החצי הכחוש ואם כן אמאי כאן יטול את העידית שבה (וכ"ש שלא יטול העידית שבנכסיו), אלא דברי הברייתא הנ"ל קאי רק אתן לי מעותי, אם כן נמצא שלפירוש הר"ן ליתא לפירוש של הרז"ה הנ"ל (שמחלק בין אמר לו תן לי מעותי לבין אמר לו תן לי קרקע כנגד מעותי כנ"ל) עכ"ל רבינו. 392. וכן פסק מרן השו"ע (חו"מ קצ, יג) וז"ל "לקח שדה שוה מנה במאתים, ונתן לו מקצת דמים, והמוכר נכנס ויוצא לתבוע השאר, הרי זה ספק אם הוא כמוכר שדהו מפני רעתה אם לאו" עכ"ל. וכתב רבינו (שם ס"ק כג) וז"ל "לקח כו' - גירסת הרמב"ם בגמ' היא לא כגירסא שלפנינו, אלא זיבין

פג ע"א

[א] גמ' זיל אייתי ראייה - גי' הרי"ף ורא"ש דלא פשעת בה, וע' במלחמות.

אור אליהו

ריסתקא דמחזוא שכיחי בה אינשי, זיל אייתי ראייה, ואיפטר" כו' - כך היא הגירסא לפנינו, ולפי גירסא זו משמע שהיה

[א] גמ' "ההוא גברא דהוה קא מעבר חביתא דחמרא בריסתקא דמחזוא ותברה בזיזא דמחזוא. אתא לקמיה דרבא, אמר ליה

ולכן כתב שהאיסור הוא רק על הגבאי לשנות ולא על העני. והרי"ף ורא"ש גם כן כתבו שם דלית הלכתא כוותיה דרבי אליעזר אלא כרשב"ג דמוקל וסבירא ליה דיכול העני ליקח במעות פורים רצועה לסנדלו, והטעם שלא פוסקים בזה כרבי מאיר, משום דרבי מאיר אזיל בזה לשיטתו, דכל המעביר על דעת בעל הבית נקרא גזלן כמו שכתוב שם ברישא דמתני' 'השוכר את החמור להוליכו בהר והוליכו בבקעה, בבקעה והוליכו בהר, אפילו זו עשר מילין וזו עשר מילין, ומתה - חייב והיינו, שכוין ששינה מדעת בעלים חייב בין החליקה ובין הוחמה. ואנן קי"ל להלכה בזה כמתני' (עח ע"א) שְׁתָּתָם שם באחרונה (היינו בסיפא) 'השוכר את החמור להוליכה בהר והוליכה בבקעה, אם החליקה - פטור, ואם הוחמה - חייב. להוליכה בבקעה והוליכה בהר, אם החליקה - חייב, ואם הוחמה - פטור" כו' ומבואר, שהמעביר על דעת בעלים פטור ומה שחייב בהוליכה בבקעה (במקום בהר) והוחמה משום שמעשיו גרמו זאת (ולא עצם זה ששינה מדעת הבעלים), וכל זה אפילו אי נימא דרישא דמתני' כר"מ מכל מקום הא קי"ל כסיפא כנ"ל, וכל שכן להני אמוראי שם דלא מוקמי כלל למתני' כרבי מאיר אלא גם ברישא סיבת החיוב הוא מחמת שמעשיו גרמו (לר' ינאי שמתה מחמת איור ההר, לר' יוסי בר חנינא שמתה מחמת אוכצנא ולרבה מיירי שנחש הכישה) ולא עצם זה ששינה מדעת בעלים. ועוד ראייה שלא קי"ל בזה כרבי מאיר, דבמתני' (ב"ק ק ע"ב) 'לצבוע לו אדום וצבעו שחור, שחור וצבעו אדום - רבי מאיר אומר נותן לו דמי צמרו, ר' יהודה אומר אם השבח יתר על היציאה - נותן לו את היציאה, ואם היציאה יתירה על השבח - נותן לו את השבח' קי"ל כרבי יהודה, שאף על פי שעבר על דעת הבעלים וצבע בצבע אחר לא קנה את הצמר בשינוי זה, כמו שכתוב שם (בפ"ק) [בב"ק] (שם) [ק"ב ע"א] ובפרק

וד"ל "אין משנין כו' ואין מודקדקין כו'. בגמרא שם (ב"מ ע"ה ע"ב) איתא 'מגבת פורים לפרים מגבת העיר לאותה העיר ואין מודקדקין בדבר, אבל לוקחין את העגלים ושוחטין ואוכלין אותן והמותר יפול לכיס של צדקה. ר' אליעזר אומר מגבת פורים לפרים, ואין העני רשאי ליקח מתן רצועה לסנדלו, אלא אם כן התנה כמעמד אנשי העיר - דברי רבי יעקב שאמר משום ר' מאיר, ורשב"ג מיקל'. ופירשי' 'ואין מודקדקין לומר דיום בפחות אבל לוקחין כו' וכן כתב בהגהות אשרי' דפרק קמא דמגילה (ס"ז), אבל הרמב"ם פירש דמה שכתוב 'ואין מודקדקין בדבר' לא כרשי' דמיירי במה שעושים עם מה שאספו לצורך סעודת הפורים, אלא מיירי למי נותנים את מה שאספו לסעודת פורים, ורצה לומר כל הפושט יד כו' ולא כשאר צדקה שבודקים. וגם השמיט הרמב"ם את מה שכתוב שם 'אבל לוקחין כו' והוא כגירסת הרי"ף ורא"ש שם בגמ' שגרסו רק 'מגבת פורים לפרים ואין מודקדקין בדבר ואין העני רשאי ליקח כו' עכ"ל רבינו. והיינו, כיוון שלגירסת הרמב"ם מה שכתוב 'ואין מודקדקין בדבר' הוא מדברי רבי מאיר - אי אפשר לפרש כפרש"י, דפשיטא דלרבי מאיר אי אפשר לומר שְׁדָקָם לעניים בפחות והשאר לצדקה, דהרי לרבי מאיר אין לשנות מדעת הנותנים כלל, אלא ודאי הפירוש הוא אַחַר, והיינו שאין מודקדקין למי ליתן את מעות הפורים (על פי הדמשק אליעזר).

וכתב שם רבינו הרמ"א וז"ל "ודוקא הגבאים, אבל העני יכול לעשות בו מה שירצה" עכ"ל. וכתב על זה רבינו שם וז"ל "ודוקא כו' אבל כו' - עיין תוס' ד"ה ר"א כו' שכתבו שתי"ק דיבר על הגבאי שאסור לו לשנות ממעות שניתנו לו לצורך פורים לדבר אחר, ורבי אליעזר דיבר על העני שאסור לו לשנות ממעות פורים שניתנו לו לצורך סעודת פורים, ואם כן הרמ"א סובר כתוס' הג"ל ופסק כת"ק

אור אליהו

אלא שתקנת חכמים היא שישבע ויפטר, שאם לא כן אין לך אדם שמעביר חבית לחבירו וכמבואר בגמ' 398. ועיין בספר מלחמות השם (בב"ק טו ע"א) שכתב וז"ל "ומסתייע האי סברא כהווא דגרסינן התם בשילהי פרק האומנין גבי ריסתקא דמחוזא דאמר ליה רבא אייתי ראייה דלא פשעת לה ואפטר, אלמא נתקל לאו פושע הוא דלא אמרינן הוה ליה לעיוני, וכדכתב התם רבינו הגדול ז"ל, ומאי דכתב בעל המאור ז"ל דלא גריס אייתי ראייה דלא פשעת בה אלא אייתי ראייה כלומר דשלא בכונה נשברה לאו דאיך כו' ותו דנסחי דוקאני כדברי רבינו הגאון ז"ל,

צריך להביא ראייה רק שלא שברה בכוונה³⁹⁷. אך גירסת הרי"ף (נא ע"ב) ורא"ש (כאן סי' יט) היא "זיל אייתי ראייה דלא פשעת בה ואיפטר" ומבואר לפי גירסא זו שאם אין לו ראייה צריך להשבע שלא פשע בה. והענין משום דקיימא לן כרבנן בב"ק (כט ע"א) דנתקל לאו פושע הוא, לכן אם מעביר את החבית בחינם (שדינו כשומר חינם שחייב רק בפשיעה) שפיר נשבע שלא פשע בה (בפשיעה אחרת לבד מעצם זה שנתקל), ואם מעביר את החבית בשכר מן הדין היה לחייבו, משום שאף שנתקל לאו פושע מכל מקום גם אנוס אינו, והוי כגניבה ואבידה,

לשנותו כו' עכ"ל רבינו (על פי ספר דמשק אליעזר).

עוד כתב שם השו"ע (בסעיף ג) וז"ל "אין מדקדקים במעות פורים, אלא כל מי פשוט ידו ליטול נותנים לו" כו' עכ"ל. וכתב על זה רבינו (שם) וז"ל "אין מדקדקין כו' - גם כן בגירסת הרי"ף וכמבואר לעיל שלגירסא זו אי אפשר לפרש כרש"י, אלא על כרחך לפרש פירוש אחר, והיינו שאין מדקדקין למי לתת את מעות הפורים. וכן הוא בירושלמי שם וז"ל 'אין מדקדקין במעות פורים אלא כל מי שהוא פושט את ידו ליטול נותנין לו' עכ"ל רבינו (ע"פ ספר דמשק אליעזר).

397. כן כתב בעל המאור (ב"ק טו ע"א ד"ה אמר רבא) וז"ל "והוא עובדא דריסתק דמחוזא דאמר ליה רבא להווא גברא זיל אייתי ראייה דלא פשעת בה ואיפטר - אנן לא גרסינן אלא אייתי ראייה ואיפטר, כלומר אייתי ראייה דשלא בכוונה נשברה" כו' עכ"ל. ועיין הערה הבאה מה שנביא מהמשך דבריו שם.

398. ואף שרבא גופיה קאמר בגמ' לעיל "היכי משתבע, אמר רבא שבועה שלא בכונה שברתיה" - היינו אליבא דרבי מאיר דסבירא ליה נתקל פושע הוא ואם כן היאך ישבע שלא פשע בה, ועל זה קאמר רבא דישבע מיהת שלא בכוונה שברתיה, אבל כשבא לרבא עובדא הנ"ל הלכה למעשה פסק אליבא דהלכתא דקי"ל כרבנן דנתקל לאו פושע

קמא דע"ז (ו ע"ב) 'רבי יהודה אומר אם השבח כו' יתיב רב יוסף אחורי דרבי אבא קמיה דרב הונא, ויתיב רב הונא וקאמר והלכה כרבי יהודה'.

וגירסא שלנו צריך עיון שמתחיל בדברי רבי אליעזר (ר"א אומר מגבת פורים כו') ומסיים בדברי ר' יעקב שאמר משום רבי מאיר, וגירסת הרי"ף נכונה (שלא גורס כלל לדברי רבי אליעזר) וזה שכתוב בגמ' דרבי מאיר אזיל לשיטתו, דאי גרסינן לדברי אליעזר, אם כן אמאי לא אוקמי הגמ' מתני' כרבי אליעזר למאי דלסליק אדעתין דמגבת פורים תלוי בדין כל המשנה מדעת בעל הבית. אלא שנמצא שלפי גירסת הרי"ף דברי הגמ' אינן מקור לדברי השו"ע, שהרי הכל הם דברי רבי מאיר דלא קי"ל כוותיה כנ"ל, ואם כן יתכן דגם בהא דמגבת פורים לפורים לא קי"ל כוותיה ואפילו הגבאים יכולים לשנות, לכן צריך לומר שמקור הדברים הוא מהירושלמי, וז"ל ירושלמי פ"ק דמגילה הלכה ד' 'אין משנין במעות פורים, הא שאר כל המעות משנין, אלא כל המעות עד שלא ינתנו לגזברין את רשאי לשנותן' כו', והיינו שאין לשנות כלל מעות שיועדו לצורך פורים ואפילו הבעה"ב עצמו עוד לפני שנתן לגזבר מה שאין כן בשאר צדקה שקודם שהגיע לידי גזבר יכול לשנותו, ועיין שו"ע יו"ד סי' רנ"ט סעיף א' שמבואר כן וז"ל 'האומר סלע זו לצדקה, או שאומר הרי עלי סלע לצדקה, והפרישו, עד שלא בא ליד הגבאי יכול